

Streszczenie pracy doktorskiej pt.:
Rola partii regionalnych w polityce zagranicznej Indii po 1991 roku

Indie są państwem o dużym potencjalnie gospodarczym, politycznym i demograficznym. Gospodarka Indii w 2019 roku była piątą największą gospodarką świata według PKB nominalnego oraz trzecią według PKB mierzonego parytetem siły nabywczej. Liczba ludności w 2019 roku wynosiła 1,38 miliarda, co czyni z Indii drugie najludniejsze po Chinach państwo świata.

Od początku lat 90. XX wieku zachodziły w Indiach procesy transformacji systemu partyjnego, modelu rozwoju gospodarczego oraz głównych założeń i kierunków polityki zagranicznej. Uwarunkowania te wpłynęły na wzrost roli i pozycji Indii w stosunkach międzynarodowych. Indie na początku XXI wieku zaczęto określać jako wschodzące mocarstwo. Jednocześnie o specyfice Indii decyduje różnorodność kulturowo-cywilizacyjna i demograficzna. Indie są najbardziej zróżnicowanym etnicznie, językowo i religijnie państwem w Azji Południowej oraz jednym z najbardziej zróżnicowanych na świecie. Uwarunkowania te wpływają zarówno na politykę wewnętrzną jak i zagraniczną. Dlatego kluczowe jest zbadanie współzależności między systemem wewnętrznym i polityką zagraniczną, ze szczególnym uwzględnieniem znaczenia partii regionalnych w kształtowaniu polityki zagranicznej. Problematyka ta jest głównym problemem badawczym pracy doktorskiej.

Celem rozprawy jest ukazanie znaczenia i roli indyjskich partii regionalnych od 1991 w procesie decyzyjnym polityki zagranicznej oraz analiza w jakim stopniu wpływają na jej kształtowanie.

Wybór Indii warunkowany był względami poznawczymi, jakie oferuje to studium przypadku. Po pierwsze, Indie od odzyskania niepodległości 15 sierpnia 1947 roku, są państwem demokratycznym o strukturze federacyjnej, co zostało usankcjonowane w Konstytucji, która obowiązuje od 26 stycznia 1950 roku. Ponadto według zapisów w konstytucji Indie są sekularną, socjalistyczną republiką. Indie składają się z 28 stanów i 8 terytoriów związkowych (w tym miasto stołeczne Delhi). Struktura władzy na poziomie centralnym obejmuje prezydenta, wiceprezydenta, premiera oraz dwuizbowy parlament. Prezydent jest głową państwa, faktyczna władza spoczywa w rękach premiera, który stoi na

cele rządu. Struktura władzy na poziomie stanowym obejmuje gubernatora, premiera rządu stanowego oraz jedno lub dwuizbowy parlament. Wybory na szczeblu centralnym i lokalnym odbywają się regularnie, poza wprowadzeniem w wyjątkowych przypadkach rządów prezydenckich. W Indiach nigdy nie doszło do nieuznania wyników wyborów, zamachu stanu, rządów wojska lub wojny domowej, co jest wyjątkiem wśród państw regionu Azji Południowej.

Po drugie, w Indiach dokonała się ewolucja systemu partyjnego z systemu partii dominującej do systemu wielopartyjnego, co miało wpływ na pojawienie się rządów koalicyjnych. Fakt, że Indie są państwem zróżnicowanym kulturowo, religijnie, etnicznie i językowo był katalizatorem ewolucji systemu partyjnego i jednocześnie sprzyjało rozwojowi partii regionalnych. Partie ogólnokrajowe wygrywają wybory zarówno na szczeblu centralnym jak i stanowym, a partie regionalne na poziomie centralnym zazwyczaj wspierają jedną z partii ogólnokrajowych. Na poziomie stanowym rządzą samodzielnie lub w koalicji z innymi partiami regionalnymi lub partiami ogólnokrajowymi. Partie regionalne w programach wyborczych odwołują się nie tylko do kwestii związanych ze specyfiką stanu, który reprezentują, ale także w wybranych przypadkach do kwestii ogólnokrajowych.

Po trzecie, ewolucji systemu partyjnego towarzyszył wzrost współzależności między polityką wewnętrzną a polityką zagraniczną. W tym przypadku katalizatorem zmian był proces dalszej decentralizacji państwa, czego przejawem był wzrost formalnych i nieformalnych kompetencji stanów, co umożliwiło im oddziaływanie na proces decyzyjny polityki zagranicznej. W sferze polityki gospodarczej partie korzystają z mechanizmów formalnych, które umożliwiają im organizację szczytów gospodarczych, pozyskiwanie inwestycji zagranicznych oraz przyjmowanie i wysyłanie misji gospodarczych. Ponadto partie używają nieformalnych mechanizmów takich jak: lobbowanie, możliwość wystąpienia z koalicji, ustalenie podziału mandatów w kolejnych wyborach stanowych (między partią ogólnokrajową a regionalną), oddanie posiadanej teki ministerialnej na rzecz partii rządzącej lub partnera koalicyjnego. Jednak nie wszystkie partie regionalne mają taki sam wpływ na decyzje podejmowane przez rząd centralny, co jest związane ze specyfiką stanu, który partia reprezentuje oraz potencjałem politycznym, który ma partia.

Po czwarte, tylko pięć (Harijana, Chhattisgarh, Madhya Pardeś, Telangana i Jharkand) z dwudziestu ośmiu indyjskich stanów nie graniczy z państwami lub międzynarodowymi wodami. Ponadto mieszkańcy obszarów przygranicznych stanów i terytorium związkowego: Bengal Zachodni, Tamilnadu. Asam, Pendżab, Radżastan, Dżammu i Kaszmir, Gudżarat, Bihar i Uttar Pardeś zazwyczaj należą do tej samej grupy etnicznej co ludność zamieszkująca za granicą państwa, z którym graniczą. Ma to wpływ na lepsze zrozumienie przez rząd stanowy

i partie regionalne uwarunkowań lokalnych, które mogą mieć wpływ na efektywność polityki zagranicznej Indii.

Powyższe uwarunkowania i przesłanki wyboru Indii jako studium przypadku w badaniu partii regionalnych w kształtowaniu polityki zagranicznej, determinują jednocześnie ramy czasowe i funkcjonalne pracy.

Wybór cezury czasowej po 1991 r. jest uzasadniony następującymi przesłankami:

- a. u progu ostatniej dekady XX w. rozpoczęła się ewolucja systemu partyjnego z systemu partii dominującej do systemu wielopartyjnego, co miało wpływ na tworzenie rządów opartych na koalicji, w skład której wchodziły partie regionalne;
- b. po 1991 roku rozpoczęła się stopniowa liberalizacja gospodarki, która miała wpływ na przyznanie większej autonomii rządów stanowym, a co za tym idzie reprezentujących je partiom regionalnym, w tworzeniu zagranicznej polityki ekonomicznej;
- c. w latach 90. rozpoczęła się instytucjonalizacja systemu władzy lokalnej na szczeblu wiejskim, opartej na panćajatach, czyli radach wioskowych, wówczas zostały również stworzone ramy dla samorządu miejskiego.;
- d. po 1991 roku nastąpiła decentralizacja indyjskiego federalizmu, co miało wpływ na przyznanie większej autonomii rządów stanowym;
- e. wzrosło znaczenie aktorów wewnętrznych innych niż partie polityczne, takich jak opinia społeczna, grupy nacisku oraz organizacje pozarządowe.

W wymiarze funkcjonalnym skupiono się na analizie relacji partii regionalnych z rządem centralnym i ich wpływu na kreowanie polityki zagranicznej w wybranych sferach. Ograniczono się do analizy stosunków Indii z wybranymi państwami sąsiadującymi, co było uwarunkowane następującymi czynnikami:

- a. specyfika indyjskich partii regionalnych, których programy wyborcze, wypowiedzi liderów oraz członków partii odnoszą się głównie do relacji z wybranymi państwami sąsiadującymi;
- b. zainteresowanie mieszkańców stanów nawiązywaniem bliższej współpracy gospodarczej lub/i naukowo-kulturalnej z mieszkańcami obszarów przygranicznymi lub w wybranych przypadkach ograniczenie tych relacji;
- c. partie regionalne podejmują próby wpływu na proces decyzyjny polityki zagranicznej wobec państw sąsiadujących, aby realizować postulaty mieszkańców i poprzez to zwiększyć szanse na osiągnięcia dobrych wyników wyborczych;
- d. rozwój relacji z państwami sąsiadującymi od 1991 roku stał się priorytetem rządu centralnego za sprawą Doktryny Gujrала, nazwanej także *Look East Policy* oraz od 2014 roku nowej strategii *Act East Policy*;

e. zintensyfikowanie (przez rząd centralny) relacji z państwami sąsiedzkimi oraz większe zaangażowanie w proces decyzyjny polityki zagranicznej rządów stanowych, a co za tym idzie reprezentujących je partii regionalnych.

Z kolei obszar badań w wymiarze politycznym dotyczy mechanizmu kształtowania polityki zagranicznej Indii i roli kontekstu wewnętrznego.

Problematyka znaczenia partii regionalnych w kształtowaniu polityki zagranicznej Indii jest omawiana przede wszystkim przez indyjskich badaczy. Publikacje można podzielić na trzy okresy: pierwszy przed 1991 rokiem, drugi od 1991 do 2000 roku oraz od 2000 do 2020 roku. Rok 1991 jest istotny ze względu na zmiany, jakie zaszły w systemie partyjnym oraz w modelu rozwoju gospodarczego, co miało wpływ na wzrost znaczenia partii regionalnych w Indiach. Z kolei rok 2000 wyznacza początek trzeciego okresu, ze względu na wynik wyborów do Lok Sabha (niższa izba indyjskiego parlamentu) w 1999 roku, kiedy po raz pierwszy wygrała partia, która stała na czele koalicji. Oznaczało to wzrost znaczenia partii regionalnych, które współtworzyły tę koalicję.

W pierwszym okresie powstało zaledwie kilka publikacji związanych z tematem badanym w rozprawie doktorskiej. W drugim okresie nastąpił wzrost liczby badań nad problematyką znaczenia partii regionalnych w kształtowaniu polityki zagranicznej Indii. Była to funkcja następujących czynników:

- a. powstały nowe ośrodki badawcze, co miało wpływ na zwiększenie ilości badaczy zajmujących się tematyką znaczenia partii regionalnych w kształtowaniu polityki zagranicznej Indii, co z kolei, miało wpływ na lepszą jakość prowadzonych badań i wydawanych publikacji;
- b. rozpoczęła się debata wśród badaczy stosunków międzynarodowych i nauk politycznych dotycząca roli partii regionalnych;
- c. nastąpił rozwój badań na temat znaczenia partii regionalnych, co było związane z rozwojem badań nad liberalną teorią polityki zagranicznej.

Badacze skupili się na analizie znaczenia wpływu czynników wewnętrznych na tworzenie polityki zagranicznej Indii. Kontynuowali badania dotyczące wpływu systemu partyjnego na proces decyzyjny polityki zagranicznej, skupiali się także na znaczeniu rządów koalicyjnych na wzrost roli partii regionalnych. W trzecim etapie badacze na większą skalę analizowali wpływ dynamiki zmian w systemie politycznym, partyjnym i ekonomicznym na rolę aktorów wewnętrznych, w tym partii regionalnych w kształtowaniu polityki zagranicznej Indii. Pojawiły się prace zbiorowe lub artykuły naukowe dotyczące znaczenia wybranych stanów i partii regionalnych w kształtowaniu polityki zagranicznej Indii. Chociaż należy przyznać, że znaczna część badań koncentrowała się na charakterystyce partii regionalnych

oraz powodach wzrostu ich znaczenia w systemie partyjnym Indii. Ponadto w dużej ilości przypadków była to literatura selektywna, które nie ma w pełni uogólniającego, systematyzującego, teoretycznego charakteru. Kolejnym zagadnieniem omawianym przez badaczy była analiza systemu podejmowania decyzji w sferze polityki zagranicznej w państwach federacyjnych, ze szczególnym uwzględnieniem znaczenia ewolucji indyjskiego systemu federacyjnego. Warto jednak zaznaczyć, że najwięcej artykułów dotyczących roli partii regionalnych w kształtowaniu polityki zagranicznej Indii po 1991 roku wydawanych jest przez think-tanki, instytuty badawcze, fundacje i gazety codzienne. Od początku lat 2000. ośrodki badawcze organizują coraz więcej wykładów, seminariów, paneli dyskusyjnych oraz wydają więcej publikacji, co uczyniło z nich istotną platformę naukową, która podejmuje analizę najnowszych trendów w indyjskiej polityce zagranicznej. Najważniejsze think-tanki, które prowadzą badania dotyczące rosnącej roli aktorów wewnętrznych, w tym partii regionalnych, w procesie decyzyjnym polityki zagranicznej to: *Observer Research Foundation (ORF)*, *Gateway House: Indian Council on Global Relations*, *Institute for Defence Studies and Analyses (IDSA)*, *Indian Council of World Affairs (ICWA)*, *Institute of Peace and Conflict Studies (IPCS)*, *Carnegie India*, *Brookings India*. Szczególnie istotne dla badanego tematu są publikacje oraz wydarzenia organizowane przez ORF. Należy zwrócić uwagę na *Raisina Dialogue* organizowany w formie konferencji, które jest najważniejszym wydarzeniem tego typu w Azji Południowej oraz jednym z najważniejszych w Azji. Dokonując przeglądu stanu badań dotyczących znaczenia partii regionalnych w kształtowaniu polityki zagranicznej w indyjskiej należy odwołać się także think-tanków spoza Indii.

Przegląd stanu badań nad partiami regionalnymi w Indiach dowodzi, że koncentrują się one nad mechanizmem ich rozwoju i funkcjonowania oraz roli w systemie politycznym Indii. Ma miejsce luka w badaniach o znaczeniu tych partii w formułowaniu i realizacji polityki zagranicznej Indii. Ponadto brak jest prac naukowych, które w całościowy sposób analizowałyby programy polityczne partii regionalnych oraz wystąpienia ich liderów, z uwzględnieniem polityki zagranicznej wobec państw sąsiadujących. Praca doktorska ma wypełnić tę lukę w literaturze przedmiotu.

Mając na uwadze przedstawiony cel pracy, stan badań oraz uwzględniając przegląd literatury badawczej na temat roli partii regionalnych w kształtowaniu polityki zagranicznej Indii od 1991 roku, można postawić następujące pytania badawcze:

1. Jakie czynniki miały wpływ na rosnące zainteresowanie problematyką polityki zagranicznej przez partie regionalne? Jak ta zmiana uwidacznia się w programach wyborczych, wypowiedziach liderów i dokumentach publikowanych przez te partie?

2. Czy ewolucja systemu partyjnego i liberalizacja gospodarki umożliwiły partiom regionalnym uzyskanie większego wpływu na kształtowanie polityki zagranicznej?
3. Jakie są przejawy formalnych i nieformalnych mechanizmów oddziaływania partii regionalnych na decydowanie w polityce zagranicznej Indii?
4. Jakie jest znaczenie partii regionalnych w kształtowaniu polityki zagranicznej Indii od 1991 roku?

W odniesieniu do celu badawczego pracy doktorskiej i sformułowanych pytań badawczych, przyjęto następującą hipotezę badawczą: *Partie regionalne od 1991 roku stawały się coraz ważniejszym uczestnikiem procesu decyzyjnego polityki zagranicznej Indii, będąc wyrazicielem interesów lokalnych na szczeblu ogólnokrajowym.* Hipoteza została sformułowana na podstawie obserwacji zmian jakie zachodziły w indyjskim systemie partyjnym, gospodarczym, polityce zagranicznej oraz dzięki analizie programów wyborczych partii regionalnych w kontekście tworzenia polityki zagranicznej.

Celem udzielenia odpowiedzi na pytania badawcze oraz weryfikację hipotezy została przyjęta strategia indukcyjno – dedukcyjna. Badacz, poprzez wykorzystanie podejścia indukcyjnego, interpretuje zgromadzony materiał empiryczny. Wówczas możliwe jest uogólnienie wniosków oraz konstrukcja ogólnych założeń o charakterze teoretycznym. Oznacza to, że badania o charakterze indukcyjnym stanowią wstępną hipotezę. Hipoteza ta może zostać zweryfikowana poprzez prowadzone badania o charakterze dedukcyjnym. Jest to możliwe dzięki zbadaniu empirycznemu materiału zgromadzonego w toku prowadzonego badania.

W ramach indukcyjnej strategii badawczej odbyły się 11 wizyt studyjnych, które zrealizowano w latach 2010-2018, podczas których przeprowadzono 53 wywiady ustrukturyzowane i nieustrukturyzowane. Szczególnie przydatne okazały się wywiady nieustrukturyzowane ponieważ ich forma była lepiej akceptowana przez rozmówców, ze względu na specyfikę indyjskiej kultury akademickiej. Dyskutowano o programach wyborczych partii regionalnych w odniesieniu do polityki zagranicznej Indii, rosnącym znaczeniu liderów partii regionalnych w procesie decyzyjnym polityki zagranicznej, transformacji indyjskiego systemu partyjnego, ewolucji polityki zagranicznej Indii wobec państw sąsiedzkich. Wywiady przeprowadzono z indyjskimi badaczami z uniwersytetów i ośrodków badawczych, które są położone w różnych częściach Indii. Poprzez to możliwe było uzyskanie perspektyw nie tylko badaczy z New Delhi, ale także ze stanów przygranicznych oraz tych, które nie graniczą z państwami sąsiadującymi, tych w których rządzą partie regionalne lub/i partie ogólnokrajowe. Ponadto Autorka w latach 2010-2018 uczestniczyła w

konferencjach międzynarodowych, zorganizowanych przez czołowe indyjskie uniwersytety, takie jak Jawaharlal Nehru University, University of Pune, University of Calcutta, Jadavpur University, Kerala University. Podczas konferencji autorka zaprezentowała wyniki swoich badań oraz dyskutowała z badaczami z uniwersytetów z indyjskich (ze stanów Asam, Bihar, Odisha i Pendżab i terytorium związkowego Dżammu i Kaszmir) oraz z innych uniwersytetów z Azji Południowej (Śri Lanki, Nepalu, Bangladeszu) o roli partii regionalnych w kształtowaniu polityki zagranicznej Indii. Autorka uczestniczyła także w konferencjach zorganizowanych przez International Studies Association, European Studies Association oraz European Association for South Asian Studies. Podczas wizyt w Indiach w latach 2010-2018, Autorka przeprowadziła także wywiady z dziennikarzami pracującymi dla najważniejszych anglojęzycznych gazet wydawanych w Indiach, takich jak: *The Times of India*, *Hindustan Times* oraz *The Sunday Indian*.

Podczas wyjazdów studyjnych autorka spotkała się także z osobami, które należą do partii regionalnych. Członkowie partii regionalnych uczestniczyli w konferencjach i seminariach zorganizowanych przez indyjskie uniwersytety i think-tanki: Institute of Foreign policy Studies, University of Calcutta w Kalkucie w 2011, 2013 oraz 2015 oraz 2016 roku; Department of Civics & Politics, University of Mumbai w 2011 oraz 2015 roku; Department of Politics & International Studies, Pondicherry University w 2016 i 2017 roku; Department of Sociology, Manonmaniam Sundaranar University w 2015 roku; School of International Studies Jawaharlal Nehru University 2013, 2014, 2016 roku. Wywiady te przyczyniły się do wzbogacenia merytorycznego pracy doktorskiej. Ponadto Autorka prowadziła konsultacje z Ambasadorem Rzeczypospolitej Polskiej w Republice Indii, dr hab. Adamem Burakowskim oraz byłym Ambasadorem Rzeczypospolitej Polskiej w Republice Indii, Tomaszem Łukaszukiem.

Badanie empiryczne pozwoliły na sformułowanie wstępnych pytań badawczych i hipotezy, które zostały poddane weryfikacji za pomocą instrumentu teoretycznego, jakim jest liberalna teoria polityki zagranicznej. Teoria ta została wybrana do ze względu na założenia ontologiczne i epistemologiczne. Istotne z punktu badanego problemu jest założenie, że aktorzy wewnętrzni, tacy jak: jednostki, partie polityczne, grupy interesu, organizacje pozarządowe, opinia publiczna, grupy zbrojne, grupy terrorystyczne, diaspora, związki wyznaniowe, odgrywają coraz istotniejszą rolę w kreowaniu polityki zagranicznej państw. Przedstawiciele liberalnej teorii polityki zagranicznej skupiają się na badaniu różnych aspektów wpływu wewnętrznej sfery państwa na proces kształtowania polityki zagranicznej. Po pierwsze, kluczowe może być badanie wpływu grup interesów i struktur ekonomicznych na politykę

zagraniczną państwa. Kolejna grupa zajmuje się wpływem reżimu politycznego na kształt polityki zagranicznej państwa. Po trzecie, badacze skupiają się na szeroko pojętym wpływie aktorów wewnętrznych na proces kształtowania polityki zagranicznej. Wszystkie trzy podejścia zostaną wykorzystane do odpowiedzi na pytania badacze i zweryfikowania hipotezy. Należy zwrócić uwagę, że jednocześnie przedstawiciele szkoły liberalnej nie negowali znaczenia czynników zewnętrznych na proces kształtowania polityki zagranicznej Indii.

O użyteczności liberalnej teorii polityki zagranicznej w badaniu znaczenia partii regionalnych w procesie decyzyjnym polityki zagranicznej Indii, świadczą założenia J. Rosenau, który udowadniał, że indywidulane relacje między jednostkami mają wpływ na globalną politykę. Kluczowe są podstawy liberalnej teorii polityki zagranicznej, które objaśniają związki przyczynowo-skutkowe między ustrojem wewnętrznym państwa a zachowaniem państwa wobec innych aktorów stosunków międzynarodowych. Państwo i jego instytucje pełnią funkcję pasa transmisyjnego, za pośrednictwem którego preferencje jednostek i grup społecznych (partie polityczne) są przekształcane w politykę zagraniczną państwa. Także Peter Gourevitch w latach 70. XX wieku, w swoich badaniach podkreślał, że funkcjonowanie sfery wewnątrzpaństwowej jest warunkowane czynnikami lokalnymi. Oznacza to, że polityka zagraniczna państw jest zależna nie tylko od zmian, które zachodzą na arenie międzynarodowej, ale także wewnątrz państw. Jedną ze zmian może być zmiana partii rządzącej lub pojawienie się rządów koalicyjnych. Należy zwrócić uwagę na badania R. Rosecrance, który uważał, że nie jest możliwe izolowanie polityki wewnętrznej od polityki zagranicznej. Działania podejmowane przez państwa są zawsze motywowane sytuacją wewnętrzną, na którą wpływ ma system polityczny i system partyjny. O. Holsti uważa także, że państwo nie powinno być już postrzegane jako racjonalny unitarny aktor, ale jako koalicja interesów, która reprezentuje jednostki, grupy interesu, społeczeństwo. Oznacza to, że strategia i priorytety związane z kształtowaniem polityki zagranicznej w dużej mierze zależą od tego, która z grup będzie mieć wpływ na rząd. Wartości wyznawane przez aktorów wewnętrznych mają wpływ na kształt polityki zagranicznej. Według R. Putmana rząd, aby utrzymać się u władzy, musi uzyskać wsparcie od aktorów wewnętrznych, dlatego też na szczeblu międzynarodowym stara się ograniczyć niekorzystny dla nich rozwój sytuacji międzynarodowej. Koniec lat 90. XX wieku to okres, w którym wzrosła ilość badaczy, a co za tym jest związane wzrosła także liczba publikacji dotyczącej liberalnej teorii polityki zagranicznej.. Jednym z nich był A. Moravcsik, który zaproponował nową formułę teorii liberalnej i skoncentrował się w swoich badaniach na czynnikach, które mają wpływ na kształtowanie polityki zagranicznej. Nowy liberalizm zaproponowany przez A. Moravcsika usytuował się wśród teorii racjonalistycznych. Oznacza

to, że rządy kierują się logiką konsekwencji a nie logiką stosowności, jak w przypadku konstruktywistów. W centrum stosunków międzynarodowych A. Moravcsik stawia relacje państwo – społeczeństwo. Ma to związek z fundamentalnym założeniem, że czynnikiem oddziałującym na zachowanie państwa jest relacja między państwem, społeczeństwem, i transnarodową społecznością. Działania państw są definiowane na podstawie nieustannych interakcji zachodzących między reprezentantami różnych grup społecznych. Polityka państwa zmienia się w zależności od tego, która z grup społecznych ma większą reprezentację, a poprzez to bardziej znaczący wpływ na proces podejmowania decyzji. Oznacza to, że państwo pełni rolę „pasa transmisyjnego”. Dlatego też polityka państw nie zakłada realizacji jednego celu, które jest definiowany jednorazowo, ale zmienia się w zależności od tego, która lub które z grup społecznych mają większy wpływ na decydentów politycznych.

W pracy doktorskiej zostały wykorzystane następujące metody badawcze: analiza treści związana z wykorzystaniem dokumentów, analiza dyskursu i studium przypadku. Analiza treści pozwoliła na dokonanie inferencji poprzez systematyczne obiektywne zidentyfikowanie cech charakterystycznych badanych materiałów: dokumentów, deklaracji, programów. Wykorzystano zarówno źródła pierwotne jak i wtórne. Do źródeł pierwotnych należy zaliczyć programy wyborcze oraz dokumenty dotyczące polityki zagranicznej publikowane przez partie regionalne i ogólnokrajowe. Źródła wtórne obejmują monografie, prace zbiorowe oraz artykuły w czasopismach, które ukazały się drukiem. Ponadto w pracy doktorskiej wykorzystałam publikacje dostępne tylko w wersji elektronicznej, takie jak artykuły w czasopismach oraz analizy i raporty, które są publikowane głównie przez think-tanki, fundacje i inne instytucje badawcze. Należy zaznaczyć, że wybrane monografie i artykuły dotyczące liberalnej teorii polityki zagranicznej należy uznać za źródła pierwotne. Ponadto analiza treści umożliwiła odtworzenie motywów i preferencji działań decydentów oraz zbadania znaczenia i wagi roli partii regionalnych w kształtowaniu polityki zagranicznej Indii po 1991 roku. Należy jednak zwrócić uwagę na niedogodności tej metody. Część dokumentów publikowanych przez partie regionalne jest napisana w lokalnych językach, jednak odwołanie się do dokumentów anglojęzycznych pozwala na uogólnienia odnośnie zachowań wybranych partii regionalnych.

Kolejna metoda badawcza to analiza dyskursu, która została wybrana ze względu na jej użyteczność w uwzględnieniu kontekstu poznawczego, społecznego, kulturowego, historycznego i politycznego dotyczącego używania języka jako narzędzia komunikacji. Metoda ta została użyta zarówno do analizy wypowiedzi ustnych liderów i członków partii regionalnych dotyczących koncepcji polityki zagranicznej jak i tekstu pisanego, takiego jak

opublikowane w gazetach przemówienia polityków, wywiady, reportaże oraz inne gatunki prasowe, ale także artykuły naukowe dotyczące tego samego zagadnienia. Ponadto analiza dyskursu to istotne źródło wiedzy o wydarzeniu albo o trwałym procesie, dzięki czemu możliwa była dalsza analiza badanego problemu.

Celem przyjęcia studium przypadku było przedstawienie danego fenomenu, który może służyć za przykład lub pomóc w budowaniu lub udowodnieniu użyteczności teorii. Studium roli partii regionalnych w kształtowaniu polityki zagranicznej Indii po 1991 roku pozwala nie tylko na zidentyfikowanie mechanizmów, które kształtują politykę zagraniczną, ale także na wyprowadzenie uogólnień dotyczących polityki zagranicznej państw federacyjnych. Studium przypadku umożliwiło weryfikację hipotezy, w tym przypadku wykazania, że partie regionalne od 1991 roku stawały się coraz ważniejszym uczestnikiem procesu decyzyjnego polityki zagranicznej Indii, będąc wyrazicielem interesów lokalnych na szczeblu ogólnokrajowym.

Struktura pracy doktorskiej została podporządkowana celowi badawczemu oraz intencji znalezienia odpowiedzi na przedstawione pytania badawcze i weryfikacji przyjętej hipotezy. Pierwszy rozdział pt. *Teoretyczne założenia badawcze*, omówiono genezę i rozwój myśli liberalnej w nauce o stosunkach międzynarodowych. Umożliwiło to lepsze zrozumienie powodów powstania i założeń liberalnej teorii polityki zagranicznej. Następnie przedstawiono główne założenia liberalnej teorii polityki zagranicznej, która została wykorzystana do zbadania wzrostu znaczenia partii regionalnych w kształtowaniu polityki zagranicznej Indii po 1991 roku. Wskazano trendy rozwoju teorii, która miała swój początek w latach 60. XX wieku, ale dopiero w latach 90. została doceniona przez badaczy stosunków międzynarodowych. Kolejnym istotnym zagadnieniem, omówionym w tym rozdziale, jest znaczenie aktorów wewnętrznych w kształtowaniu polityki zagranicznej w liberalnej teorii polityki zagranicznej. W tym kontekście szczególną uwagę poświęcono przedstawieniu roli partii politycznych, z naciskiem na znaczenie partii regionalnych. Zrozumienie znaczenia partii regionalnych w procesie kształtowania polityki zagranicznej jest kluczowe, aby zrealizować pytania badawcze i zweryfikować hipotezę.

Drugi rozdział nosi tytuł *Rola partii regionalnych w indyjskim systemie politycznym – uwarunkowania, funkcje, znaczenie*. Pierwsza część tego rozdziału została poświęcona analizie uwarunkowań historycznych i kulturowo-cywilizacyjnych, które miały wpływ na powstanie systemu politycznego i partyjnego niepodległych Indii. Skupiono się na przedstawieniu czterech okresów: Indie starożytne, okres dominacji dynastii muzułmańskich na subkontynencie indyjskich, okres kolonializmu, kiedy Indie były częścią Imperium Brytyjskiego oraz Indie niepodległe. W kolejnej części rozdziału przedstawiono ramy prawno-

instytucjonalne systemu politycznego Indii. Omówiono genezę, rozwój oraz funkcjonowanie indyjskiego systemu politycznego z naciskiem na jego federacyjny charakter, co było istotne dla zrozumienia roli partii regionalnych w kształtowaniu polityki zagranicznej Indii. Następnie skupiono się na podziale mandatów między stanami, które mogą zdobyć partie podczas wyborów do Lok Sabha (niżej izby indyjskiego parlamentu). W tej części rozdziału omówiono się także mechanizmy tworzenia polityki zagranicznej. Zaprezentowano podział kompetencji między rządem centralnym a rządami stanowymi, który jest zapisany w Konstytucji Indii z 1950 roku. Ponadto przedstawiono zmiany, które zaszły ten zakresie, które jednak miały w większości przypadków charakter nieformalny. Dla pełnego zrozumienia procesu tworzenia polityki zagranicznej, omówiono instytucje, które funkcjonują na szczeblu centralnym i mają za zadanie koordynowanie współpracy między rządem centralnym a rządami stanowymi. Skupiono się na instytucjach, które powstały po 1991 roku. W następnej części rozdziału zaprezentowano ewolucję systemu partyjnego, którą podzielono na pięć etapów, ale skupiono się na okresie po 1991 roku. Kluczowe było wykazanie jaki wpływ miała ewolucja systemu partyjnego na wzrost znaczenia partii regionalnych w systemie politycznym Indii. Szczególnie istotne było zaprezentowanie roli partii regionalnych w kształtowaniu polityki zagranicznej, które były w koalicjach na szczeblu centralnym, tworzonych przez partie ogólnokrajowe. W tym kontekście przedstawiono wyniki partii regionalnych w wyborach do Lok Sabha od 1950/51 do 2019 roku. W rozdziale drugim przedstawiono także charakterystykę wybranych stanów i partii regionalnych, które te stany reprezentują. Celem tego było zaprezentowanie specyfiki wybranych stanów i partii regionalnych oraz uzasadnienie ich wyboru do studium przypadku. Wybrane stany i terytorium związkowe (Andhra Pradeś, Bengal Zachodni, Bihar, Dżammu i Kaszmir, Maharasztra, Odisha, Pendżab, Tamilnadu oraz Uttar Pradeś) przedstawiono według schematu: położenie stanu lub terytorium związkowego, zmiana nazwy i granic (jeśli dotyczy), najważniejsze ośrodki miejskie, powierzchnia, liczba ludności, nominalny dochód *per capita*, profil mieszkańców, sytuacja gospodarcza, scena polityczna oraz nazwy partii regionalnych, których rola w kształtowaniu polityki zagranicznej zostanie przeanalizowana. Charakterystyka stanów według tego schematu umożliwi lepsze zrozumienie ich potencjału w kształtowaniu polityki zagranicznej. Następnie przedstawiono wybrane do studium przypadku partie regionalne: All India Trinamool Congress TMC (Bengal Zachodni), Dravida Munnetra Kazhagam DMK i All India Anna Dravida Munnetra Kazhagam AIADMK (Tamilnadu), Telugu Desam Party TDP (Andhra Pradeś), Samajwadi Party SP i Bahujan Samaj Party BSP (Uttar Pradeś), Shiv Sena (Maharasztra), Jammu and Kashmir National Conference i Jammu and Kashmir Peoples Democratic Party (Dżammu i Kaszmir), Janata Dal (United) JD (U) i

Rashtriya Janata Dal RJD (Bihar). Biju Janata Dal BJD, (Odisha) oraz Shiromani Akali Dal SAD (Pendżab). Zaprezentowano historie partii, liderów tych partii oraz ideologię i główne założenia programowe. Kluczowe było przedstawienie stosunku wybranych partii regionalnych do kwestii związanych z polityką zagraniczną oraz wyników w wyborach na szczeblu stanowym i centralnym.

Trzeci rozdział jest zatytułowany *Stanowisko partii regionalnych wobec kluczowych kwestii w stosunkach z państwami sąsiedzkimi*. W pierwszej części rozdziału zaprezentowano uwarunkowania, które miały wpływ na pozycję partii regionalnych w kształtowaniu polityki zagranicznej Indii. Po pierwsze omówiono ewolucję indyjskiej polityki zagranicznej z uwzględnieniem relacji z państwami sąsiedzkimi. Autorka odwołała się do podziału ewolucji indyjskiej polityki zagranicznej, zaproponowanego przez ministra spraw zagranicznych Indii Subrahmanyama Jaishankara. Podział ten obejmuje sześć etapów, od 1947 roku do chwili obecnej. W rozdziale omówiono wszystkie etapy, ale ze szczególnym uwzględnieniem tego co wydarzyło się od 1991 roku. Drugie uwarunkowanie dotyczy wpływu liberalizacji gospodarki na wzrost znaczenia partii regionalnych w kształtowaniu polityki zagranicznej Indii. Zaprezentowano główne założenia reform gospodarki, rozpoczynając od zmian wprowadzonych w 1991 roku. Skupiono się na przeanalizowaniu kluczowych dla partii regionalnych zmian w zakresie możliwości pozyskiwania bezpośrednich inwestycji zagranicznych, organizacji szczytów gospodarczych oraz otwierania specjalnych stref ekonomicznych. Przedstawiono nowe kompetencje (formalne i nieformalne) jakie zyskały rządy stanowe i reprezentujące je partie regionalne w kreowaniu zagranicznej polityki ekonomicznej. Druga część rozdziału trzeciego dotyczy stanowisk i poglądów wybranych partii regionalnych wobec kluczowych kwestii polityki zagranicznej Indii w regionie. Poprzez analizę programów wyborczych, wypowiedzi liderów oraz oficjalnych dokumentów partyjnych wybranych partii regionalnych, przedstawiono priorytety w polityce zagranicznej, w zależności od lokalizacji stanu, który reprezentują oraz specyfiki społeczno-kulturowej. Badania roli partii regionalnych w kształtowaniu polityki zagranicznej Indii ograniczono do wybranych państw sąsiedzkich (Pakistan, Sri Lanka, Bangladesz, Nepal, Chiny) oraz organizacji regionalnych z regionu Azji Południowej i Południowo-Wschodniej (SAARC, IORA, BIMSTEC, MGC, ASEAN) ze względu na największe zainteresowanie partii regionalnych tym obszarem zarówno w aspekcie formalnym jak i operacyjnym. Kolejną kwestią analizowaną w rozdziale trzecim jest stosunek partii regionalnych do asymetrycznych zagrożeń bezpieczeństwa w regionie Azji Południowej. Skoncentrowano się na wybranych asymetrycznych zagrożeniach, które mają wpływ na bezpieczeństwa Indii i politykę zagraniczną: imigracja, migracje

wewnętrzna, uchodźstwo wewnętrzne, transnarodowe przestępstwa, terroryzm, zmiany klimatyczne oraz zanieczyszczenie środowiska. W rozdziale trzecim przedstawiono także stanowiska partii regionalnych, które odgrywają mniej istotną rolę w kształtowaniu polityki zagranicznej Indii niż partie wybrane do studium przypadku (przedstawione w Rozdziale 2): People's Party of Arunachal i Arunachal Congress (Arunachal Pradeś), Asom Gana Parishad (Asam), Gorkha Janamukti Morcha (Bengal Zachodni), Sikkim Democratic Front i Sikkim Krantikari Morcha (Sikkim) oraz Uttarakhand Kranti Dal (Uttarkhand).

Czwarty rozdział jest zatytułowany *Formy i sposoby oddziaływania partii regionalnych na realizację polityki zagranicznej Indii*. Partie regionalne mogą w sposób formalny i nieformalny oddziaływać na proces decyzyjny polityki zagranicznej. W rozdziale skupiono się na przedstawieniu działań podejmowanych przez wybrane partie regionalne w czterech obszarach. Pierwszy obszar dotyczy konfliktów granicznych oraz kwestii podziału wód rzek, co analizowano na przykładzie partii regionalnych z Bengalu Zachodniego (TMC), Dżammu i Kaszmir (JKNC i JKPDP) oraz Pendżabu (SAD). Drugi obszar to odnosi się stosunków transgranicznych: praw mniejszości, polityki migracyjnej oraz promowania handlu przygranicznego. Analizie zostały poddane działania partii regionalnych z Bengal Zachodni (TMC) oraz Tamilnadu (DMK i AIADMK). Trzeci obszar dotyczy zagranicznej polityki ekonomicznej prowadzonej przez stany, analizowanej poprzez pryzmat organizacji szczytów gospodarczych oraz pozyskiwania bezpośrednich inwestycji zagranicznych. Skupiono się przede wszystkim na przedstawieniu form i sposobów oddziaływania odnośnie pozyskiwania inwestycji. Studium przypadku obejmuje partie regionalne z Andhra Pradeś (TDP), Bengalu Zachodniego (TMC), Maharasztry (Shiv Sena), Odishy (BJD) oraz Tamilnadu (DMK i AIADMK). Czwartym obszarem jest promowanie indyjskiego *soft power* poprzez zaangażowanie partii regionalnych we współpracę w zakresie wymiany naukowej i kulturalnej, turystyki religijnej oraz rozwijania współpracy między miastami i stanami na podstawie umów partnerskich. W sektorze turystyki religijnej kluczową rolę odgrywają partie regionalne z Uttar Pradeś (SP i BSP), Bihar (JD (U) i RJD), Pendżabu (SAD) oraz Tamilnadu (DMK i AIADMK). W przypadku pozostałych działań związanych z promowaniem indyjskiego *soft power*, przedstawiono działania wszystkich partii wybranych do studium przypadku.

Piąty rozdział o tytule *Kontekst wewnętrzny w polityce zagranicznej Indii: rola i znaczenie partii regionalnych*, ma charakter analityczny. W pierwszej części rozdziału podjęto próbę oceny znaczenia partii regionalnych w kształtowaniu polityki zagranicznej Indii. Skupiono się na obszarach działalności partii regionalnych omówionych w rozdziale czwartym. Ponadto oceniono uwarunkowania, który miały wpływ na wzrost lub spadek znaczenia partii

regionalnych. W drugiej części rozdziału przedstawiono perspektywy znaczenia partii regionalnych w kształtowaniu polityki zagranicznej Indii w następnych kilku dekadach. Skupiono się na pięciu czynnikach i uwarunkowaniach, które będą mieć w przyszłości wpływ na wzrost lub spadek znaczenia partii regionalnych w kształtowaniu polityki zagranicznej Indii. Po pierwsze, forma rządów koalicyjnych na szczeblu centralnym i stanowym. Po drugie, uregulowanie instytucjonalno-prawne roli rządów stanowych w kreowaniu polityki zagranicznej. Po trzecie, strategia rządu centralnego wobec dalszej liberalizacji gospodarki i rola w tym procesie rządów stanowych. Po czwarte, sytuacja w regionie i strategia rządu centralnego wobec państw sąsiedzkich. Po piąte, poziom edukacji i zainteresowania polityką zagraniczną wyborców. Na ich podstawie Autorka przedstawiła różne scenariusze dotyczące wzrostu lub spadku znaczenia partii regionalnych w kształtowaniu polityki zagranicznej Indii w najbliższych dekadach.

Pracę doktorską kończy Zakończenie, w którym udzielono odpowiedzi na postawione we Wstępie pytania badawcze oraz zweryfikowano hipotezę pracy.

Pierwsze pytanie badawcze dotyczyło czynników, które miały wpływ na rosnące zainteresowanie partii regionalnych problematyką polityki zagranicznej, co miało przełożenie na obecność tej tematyki w programach wyborczych, wypowiedziach liderów oraz dokumentach publikowanych przez te partie. Z przeprowadzonych badań wynika, że decydowały o tym cztery czynniki jako siły sprawcze.

Pierwszym czynnikiem była następująca od początku lat 90. XX wieku ewolucja systemu partyjnego, która sprawiła, że partie regionalne stały się języczkiem u wagi w rządach koalicyjnych. Stabilność koalicji zależała od wsparcia partii regionalnych, które zdobywały coraz więcej mandatów w wyborach na szczeblu centralnym. Stanowiska i poglądy partii regionalnych zaczęły odgrywać rolę w procesie tworzenia strategii i podejmowania decyzji w kwestiach związanych z polityką zagraniczną. Miało to pośredni wpływ na zmianę charakteru indyjskiego federalizmu, który ewoluował z federalizmu dominującego do federalizmu kooperacyjnego. Premier, minister spraw zagranicznych oraz wąska grupa doradców, nie byli już jedynymi aktorami wewnętrznymi zaangażowanymi w działania związane z tworzeniem i implementowaniem polityki zagranicznej. Odwołując się do J. Rosenau i jego prac poświęconych liberalnej teorii polityki zagranicznej, należy podkreślić, że polityka zagraniczna realizowana przez rząd centralny została uzupełniona o stosunki między indywidualnymi osobami, grupami, partiami politycznymi, co miało wpływ na zdynamizowanie i wzbogacenie jej treści. Zjawisko to miało wpływ na decentralizację procesu tworzenia polityki zagranicznej.

Drugi czynnik, wzrost znaczenia od początku lat 90. XX wieku, regionalnych preferencji w kształtowaniu polityki zagranicznej. Odwołując się do badań P. Gourevitcha, oznacza to, że funkcjonowanie sfery wewnątrzpaństwowej jest uwarunkowane czynnikami lokalnymi. Do takich czynników można zaliczyć zróżnicowanie kulturowe, językowe, etniczne oraz zaszczości historyczne w relacjach między państwami, ze szczególnym uwzględnieniem obszarów przygranicznych. Partie regionalne mają lepsze od partii ogólnokrajowych predyspozycje do zrozumienia wpływu tych czynników na relacje między Indiami a państwami sąsiedzkimi ze względu na ich powiązania społeczno-kulturowe z tymi państwami. Powstanie współczesnych państw i wyznaczenie granic spowodowały podzielenie społeczności, które przez wieki żyły wspólnie. Przykładem jest podział w 1947 roku prowincji Bengal i Pendżab. Należy podkreślić, że tylko pięć z dwudziestu ośmiu stanów nie dzieli granicy morskiej lub lądowej z państwami sąsiedzkimi. Polityka Indii wobec Chin ma potencjalne implikacje dla Arunachal Pradeś, Dżammu i Kaszmir oraz Sikkimu. Wobec Pakistanu ma implikacje dla Dżammu i Kaszmir, Pendżabu, Radżastanu. Wobec Nepalu konsekwencje dla Biharu, Sikkimu, Uttar Pradeś, Uttarkhandu oraz Bengalu Zachodniego. Z kolei relacje Indii z Bangladeszem mają wpływ na Asam, Meghalaya, Mizoram, Tripurę i Bengal Zachodni.

Trzeci czynnik to wzrost znaczenia relacji między partiami regionalnymi a sektorem biznesowym. Odwołując się do liberalnej teorii polityki zagranicznej, skategoryzowano sektor biznesu jako jedną z grup interesu (aktora wewnętrznego), który ma wpływ na proces kształtowania polityki zagranicznej. W Indiach, sektor biznesu jako grupa interesu, nabrał na znaczeniu w latach 90. XX wieku. Zarówno firmy państwowe jak i prywatne zaczęły wówczas dążyć do tego, aby wymóc na partiach regionalnych większe zaangażowanie w proces tworzenia polityki zagranicznej, ze szczególnym uwzględnieniem zagranicznej polityki ekonomicznej. Korzystne regulacje formalno-prawne podejmowane na szczeblu centralnym miały bezpośredni wpływ na wzrost dochodów dla sektora biznesowego. Firmy, które czerpały korzyści z działalności partii regionalnych wspierały je finansowo. Był to istotny czynnik motywujący partie regionalne do działania, szczególnie w przypadku stanów rozwiniętych gospodarczo, takich jak Andhra Pradeś, Maharashtra, Odisha czy Tamilnadu. Na początku lat 2000. sektor biznesowy w pozostałych stanach wybranych do studium przypadku zaczął lobbować na rzecz większego zainteresowania i zaangażowania partii regionalnych w kształtowanie polityki zagranicznej Indii.

Czwarty czynnik, większe zaangażowanie opinii publicznej oraz elit stanowych w kwestie związane z polityką międzynarodową. Po odzyskaniu przez Indie niepodległości polityka zagraniczna nie była istotnym zagadnieniem w indyjskiej dyskusji politycznej (poza

relacjami Indii z Pakistanem). Kwestie związane z polityką wewnętrzną były kluczowe dla opinii publicznej oraz elit stanowych. Jednak od początku lat 90. XX wieku, polityka zagraniczna stawała się coraz ważniejszym elementem kampanii wyborczej między innymi ze względu na zmiany, jakie zaszły na arenie międzynarodowej oraz liberalizację gospodarki. Miało to wpływ na większe zainteresowanie indyjskiego społeczeństwa kwestiami międzynarodowymi. Odwołując się do liberalnej teorii polityki zagranicznej należy zaznaczyć, że opinia publiczna zaczęła odgrywać coraz istotniejszą rolę we wpływaniu na decyzje podejmowane przez partie polityczne. Stwierdzenie to jest szczególnie użyteczne w badaniu wpływu aktorów wewnętrznych na politykę zagraniczną w demokracji liberalnej, jaką są Indie. Indyjskie partie ogólnokrajowe i regionalne uczestniczą w demokratycznych wyborach na szczeblu centralnym i stanowym. Od początku lat 90. XX wieku, wyborcy stopniowo uzyskiwali możliwość głosowania na partie regionalne, które odnosiły się podczas kampanii wyborczej do kwestii związanych z polityką zagraniczną. Partie regionalne ze stanów przygranicznych postulowały otwieranie nowych przejść granicznych, wprowadzenie ruchu bezwizowego, rozwijanie współpracy gospodarczej w obszarach przygranicznych, realizację projektów wymiany naukowej i kulturowej z państwami sąsiedzkimi. Ponadto partie regionalne miały coraz większy wpływ na pozyskiwanie bezpośrednich inwestycji zagranicznych oraz funduszy na rozwój stanu, co oznaczało często poprawę jakości życia mieszkańców, spadek bezrobocia, większe inwestycje w infrastrukturę. Sukcesy partii w realizowaniu postulatów związanych z polityką zagraniczną miały bezpośredni wpływ na lepszy wynik w wyborach. To motywowało inne partie regionalne do większego zainteresowania kwestiami związanymi z polityką zagraniczną.

Powyżej zaprezentowane czynniki rozpoczęły proces wzrostu znaczenia problematyki polityki zagranicznej w treściach programów wyborczych, wypowiedziach liderów oraz w dokumentach publikowanych przez partie regionalne. K. Goldmann, jeden z teoretyków liberalnej teorii polityki zagranicznej, podkreśla, że konieczne jest zbadanie jak istotne są kwestie związane z polityką zagraniczną podczas kampanii wyborczej i po zakończeniu wyborów. Jest to możliwe poprzez analizę programów wyborczych, oficjalnych dokumentów publikowanych przez partię oraz wypowiedzi liderów i członków partii. W programach większości partii regionalnych, po 1991 roku pojawiły się osobne sekcje poświęcone problematyce polityki zagranicznej. W większości przypadków partie koncentrowały się w programach wyborczych na kwestiach istotnych dla stanu, które reprezentują. Ponadto liczba publikacji związanych z polityką zagraniczną, wydawanych przez partie regionalne z roku na rok rosła. Dotyczą one strategii normalizacji relacji z państwami sąsiedzkimi, szczególne

w przypadku stanów, których dotyczą spory graniczne lub brak porozumienia w sprawie podziału wód rzek. Ponadto w programach wyborczych często można odnaleźć obietnice otwierania kolejnych przejść granicznych, intensyfikowania współpracy naukowej i kulturowej oraz nawiązywania współpracy w ramach podpisywania umów partnerskich między miastami i stanami/prowincjami. Od 1991 roku coraz częściej w programach wyborczych pojawiają się kwestie związane z zagraniczną polityką ekonomiczną. Im bardziej rozwinięty gospodarczo stan (Andhra Pradeś, Maharasztra, Tamilnadu) tym większą część programu wyborczego jest poświęcona kwestiom związanym z zagraniczną polityką ekonomiczną. Od lat 2000. istnieje widoczna tendencja, że partie regionalne w programach wyborczych odnoszą się także do kwestii ogólnokrajowych, takich jak współpraca regionalna w ramach SAARC, BIMSTEC, MGC, ASEAN. Wyrażając poparcie dla tych procesów lub obawę przed negatywnymi skutkami (jak w przypadku Shiv Seny, która uważa, że Pakistan wykorzystuje SAARC do inwigilacji indyjskiego społeczeństwa). Ponadto wybrane partie regionalne, takie jak TMC, TDP bardzo ogólnie odnoszą się do relacji Indii z państwami spoza regionu.

Należy także zwrócić uwagę na to, że partie regionalne publikują programy wyborcze w coraz większej ilości języków z uwzględnieniem języków lokalnych oraz języka angielskiego. Oznacza to większą świadomość liderów partii, którzy dostrzegają wzrost znaczenia zróżnicowania kulturowego, etnicznego, językowego na pozycję partii regionalnych w systemie politycznym Indii. Proces ten jest także związany ze wzrostem zainteresowania partii regionalnych kwestiami związanymi z polityką zagraniczną. Szczególnie publikowanie programu wyborczego w języku angielskim umożliwia liderom innych partii regionalnych, ale także ogólnokrajowych zapoznanie się z stanowiskami i poglądami dotyczącymi polityki zagranicznej. Omówione cztery czynniki oraz przedstawione zmiany w programach wyborczych przyjmowanych przez partie miały także wpływ na wypowiedzi liderów partii regionalnych, które także w coraz większej mierze są poświęcane kwestiom związanym z polityką zagraniczną. Liderzy partijni zabierają głos podczas wydarzeń, które dotyczą kwestii stanowych, ale także ogólnokrajowych. Coraz częściej biorą udział w debatach dotyczących polityki zagranicznej oraz uczestniczą w rozmowach z liderami państw z regionu i spoza regionu. Ponadto liderzy partii regionalnych częściej wykorzystują forum parlamentu centralnego i stanowego do wyrażenia stanowiska partii oraz chęci podjęcia dyskusji w kwestiach związanych z polityką zagraniczną. Pomimo zmian, które miały miejsce po 1991 roku, należy jednak zwrócić uwagę na fakt, że polityka wewnętrzna ciągle stanowi najważniejszą część kampanii wyborczej oraz działalności partii regionalnych.

Drugie pytanie badawcze dotyczyło wpływu ewolucji systemu partyjnego oraz

liberalizacji gospodarki na uzyskanie przez partie regionalne większego wpływu na kształtowanie polityki zagranicznej.

Indyjski system partyjny ewoluował z systemu partii dominującej do systemu wielopartyjnego, opartego na rządach koalicyjnych. W tym kontekście należy zwrócić uwagę, że w wyborach w 1991 roku żadna z partii nie zdobyła większości w niższej izbie parlamentu. Indyjski Kongres Narodowy, wówczas największa partia ogólnokrajowa, stworzył rząd mniejszościowy. Partia rządziła pełną kadencję tylko dzięki wsparciu partii komunistycznych i regionalnych. Od wyborów w 1998 roku, dwie największe partie ogólnokrajowe, Indyjski Kongres Narodowy i Bharatiya Janata Party startują w wyborach tylko na czele koalicji, odpowiednio UPA i NDA. Partie regionalne stały się ważnymi partnerami koalicyjnym ponieważ zdobywały coraz więcej mandatów. Największe znaczenie miały partie z Tamilnadu, Bengalu Zachodniego, Bihar, Odishy oraz Maharasztry ze względu to, że tym stanom przypada największa ilość mandatów w niższej izbie parlamentu. Istotną rolę na szczeblu centralnym jako partnerzy koalicyjni, odgrywały także partie, które nie dysponowały dużą liczbą mandatów, ale ich stanowisko miało wpływ na kluczowe kwestie w polityce zagranicznej, takie jak rozwiązanie konfliktu granicznego, czy podpisanie porozumienia w sprawie podziału wód rzek. Warto zwrócić uwagę, że rządy koalicyjne oznaczały przydzielenie tek ministerialnych dla przedstawicieli partii regionalnych, poprzez co mieli oni wpływ na politykę kreowaną przez rząd centralny. Kluczowe ministerstwa, takie jak Ministerstwo Spraw Zagranicznych, Ministerstwo Obrony czy Ministerstwo Gospodarki pozostawały pod kontrolą partii, która stała na czele koalicji, ale członkowie partii regionalnych także otrzymywali w nich stanowiska. Należy zaznaczyć, że nie tylko rząd centralny uznał znaczenie rządów stanowych i partii regionalnych, ale także państwa i instytucje międzynarodowe. Liderzy państw z regionu i spoza regionu podczas oficjalnych wizyt w Indiach, spotykali się z liderami partii regionalnych. Podczas spotkań poruszali kwestie związane z współpracą w sferze wymiany handlowej, promowania współpracy naukowo-kulturowej oraz nawiązania bliższych relacji politycznych. W tym kontekście należy pokreślić, że zdobycie ponad połowy mandatów w niższej izbie parlamentu przez BJP w wyborach 2014 i 2019 roku, nie miało decydującego wpływu na zmniejszenie znaczenia partii regionalnych w procesie decyzyjnym polityki zagranicznej.

Liberalizacja indyjskiej gospodarki i uzyskanie przez rządy stanowe większej niezależności w podejmowaniu decyzji dotyczących zagranicznej polityki ekonomicznej, to kolejny czynnik, który wpłynął na większą rolę partii regionalnych w kształtowaniu polityki zagranicznej. Rządy stanowe i reprezentujące je partie regionalne uzyskały większe znaczenie

w zakresie kreowania zagranicznej polityki ekonomicznej poprzez wysyłanie i przyjmowanie misji gospodarczych, organizacje szczytów gospodarczych oraz wydawanie poradników dla inwestorów. Istotną rolę odegrały także możliwość pozyskiwania bezpośrednich inwestycji zagranicznych. Liberalizacja gospodarki miała także wpływ na utworzenie na szczeblu centralnym instytucji, które miały za zadanie koordynację współpracy z rządami stanowymi i reprezentującymi je partiami regionalnymi. Rządy stanowe i partie regionalne uzyskały dodatkowe wsparcie od rządu centralnego od momentu dojścia do władzy premiera N. Modiego. Największe sukcesy w prowadzeniu zagranicznej polityki ekonomicznej odniosły partie regionalne z Tamilnadu, Maharashtra, Andhra Pradeś, Telangana. Przekładało się to na ilość bezpośrednich inwestycji zagranicznych, które trafiały do tych stanów oraz na ilość działających specjalnych stref ekonomicznych. Ale z drugiej strony wiązało się to z promowaniem lokalnych interesów kosztem ogólnokrajowych, co w wybranych przypadkach przekładało się na wzrost protekcjonizmu w polityce handlowej Indii.

Należy podkreślić, że ewolucja systemu partyjnego oraz liberalizacji gospodarki odegrały kluczową rolę w uzyskaniu przez partie regionalne większego wpływu na proces decyzyjny polityki zagranicznej. Warto zaznaczyć, połączenie tych dwóch czynników, które następowały w podobnym czasie, czyli od początku lat 90., stworzyło warunki dla wzrostu znaczenia aktorów wewnętrznych w kształtowaniu polityki zagranicznej Indii. Te ustalenia potwierdzają przyjęte we wstępie pracy doktorskiej założenia badawcze wywodzące się z liberalnej teorii polityki zagranicznej. Należy jednak zwrócić uwagę, że wyzwaniem dla rządu centralnego pozostaje wypracowanie nowych ram formalno-prawnych, które usankcjonowałyby rosnące znaczenie partii regionalnych w kształtowaniu polityki zagranicznej. Konieczne jest także wypracowanie mechanizmów konsultacji i negocjacji, aby nie unikać konfliktów koalicyjnych, jakie miały miejsce w rządzie UPA II w latach 2009-2014, a miały negatywny wpływ na postrzeganie partii regionalnych w Indiach. Ze względu na brak porozumienia w kwestiach związanych z polityką zagraniczną dwie partie regionalne (z największą liczbą mandatów), TMC z Bengal Zachodniego i DMK z Tamilnadu wystąpiły z UPA II. Należy zwrócić uwagę, że zaangażowanie partii regionalnych w kształtowanie zagranicznej polityki ekonomicznej także powinno być lepiej zinstytucjonalizowane. Partie regionalne nie zawsze są w stanie wpłynąć na decyzje rządu centralnego, a istnieje możliwość, że rząd centralny będzie ingerował w politykę stanową i blokował inicjatywy partii regionalnych. Jak było w przypadku inwestycji w Odishie (POSCO i Vedanta) i Maharasztrze (Enron).

Trzecie pytanie badawcze dotyczyło formalnych i nieformalnych mechanizmów oddziaływania partii regionalnych na decydowanie w polityce zagranicznej Indii.

W pracy doktorskiej dowiedziono, że w Indiach, pomimo wzrostu znaczenia partii regionalnych w procesie decyzyjnym polityki zagranicznej Indii, brak jest ram formalno-prawnych, które w pełni sankcjonowałyby nowe kompetencje, które zyskały po 1991 roku. Oznacza to, że poza nielicznymi wyjątkami, działania partii odbywają się przede wszystkim poprzez nieformalne mechanizmy takie jak lobbowanie, możliwość opuszczenia koalicji, ustalenie podziału mandatów w kolejnych wyborach stanowych (między partią ogólnokrajową a regionalną) czy oddanie teki ministerialnej na rzecz partii rządzącej lub partnera koalicyjnego. Formalne mechanizmy są ograniczone, pomimo zmian jakie zaszły w systemie partyjnym i strukturze federalnej. Według Konstytucji Indii, kształtowanie polityki zagranicznej pozostaje w kompetencjach rządu centralnego.

W odniesieniu do formalnych i nieformalnych mechanizmów oddziaływania partii regionalnych na realizację polityki zagranicznej Indii w regionie, należy wskazać obszary, w których partie regionalne je wykorzystują. W przypadku konfliktów granicznych oraz podziału rzek, partie regionalne z Bengalu Zachodniego, Dżammu i Kaszmir oraz Pendżabu korzystają głównie z formalnych mechanizmów, które są zapisane w Konstytucji Indii. W przypadku polityki wobec mniejszości, polityki migracyjnej oraz rozwoju handlu przygranicznego, wykazano, że partie w większości przypadków korzystają z nieformalnych mechanizmów takich jak nacisk na partię rządzącą poprzez groźby opuszczenia koalicji, odwołanie do wsparcia aktorów wewnętrznych takich jak grupy nacisku, organizacje pozarządowe oraz opinia publiczna. Rząd centralny w nieformalny sposób zrzeka się części swoich kompetencji w wyżej wymienionych sferach działalności partii regionalnych, aby zyskać ich wsparcie na szczeblu centralnym. W sferze zagranicznej polityki ekonomicznej partie korzystają z mechanizmów formalnych, które umożliwiają im organizację szczytów gospodarczych, pozyskiwania inwestycji zagranicznych oraz przyjmowania i wysyłania misji gospodarczych. Jednak należy pamiętać, że rząd centralny ma prawo podjąć decyzje inną niż partia regionalna jeśli uzna, że zagraniczna polityka ekonomiczna prowadzona przez partię regionalną ma wpływ na bezpieczeństwo państwa. W przypadku promowania przez partie regionalne indyjskiego *soft power* w zakresie współpracy naukowej i kulturalnej, promowania turystyki religijnej oraz podpisywania porozumień dotyczących współpracy partnerskiej między miastami i stanami/prowincjami, rządy stanowe i reprezentując je partie regionalne wykorzystują nieformalne mechanizmy działania.

Możliwości partii regionalnych w wykorzystywaniu formalnych i nieformalnych

mechanizmów oddziaływania na proces decyzyjny polityki zagranicznej zależą od kilku czynników. Po pierwsze partie regionalne ze stanów, które mogą zdobyć dużą liczbę mandatów a poprzez to być ważnym partnerem w koalicji lub udzielić wsparcia spoza koalicji mają większe możliwości wywierania presji na rząd centralny, aby ten w sposób nieformalny zrezygnował z części swoich kompetencji. Po drugie, istotny wpływ ma poziom rozwoju gospodarczego stanu, który partie reprezentują. Im lepiej rozwinięty stan, tym partia regionalna ma większe możliwości negocjacji z rządem centralnym w kwestiach związanych z tworzeniem zagranicznej polityki ekonomicznej. Stan, który reprezentuje partia regionalna, może być centrum usługowym, tak jak w przypadku Andhra Pradeś, produkcyjnym jak Tamilnadu lub mieć duże złoża naturalne, których wydobycie będzie dochodowe, jak Bihar. Po trzecie stany przygraniczne i partie je reprezentujące muszą zaakceptować decyzję rządu o zmianie granic Indii i podziale wód rzek. To wpływa na lepszą pozycję tych partii w negocjacjach z rządem centralnym. Po czwarte zainteresowanie kwestiami związanymi z polityką zagraniczną mieszkańców stanu, które partie regionalne reprezentują ma wpływ na pozycję partii w negocjacjach z rządem stanowym. Im bardziej większe zaangażowanie wyborców tym większe szanse za osiągnięcie swoich celów poprzez formalne lub nieformalne mechanizmy ma partia regionalna.

Należy zwrócić uwagę, że partie regionalne mają większe możliwości w podejmowaniu decyzji związanych z kształtowaniem zagranicznej polityki ekonomicznej niż w kwestiach związanych z bezpieczeństwem państwa. Jednak nawet w kwestiach związanych z bezpieczeństwem partie regionalne mogą wpływać na decyzje podejmowane przez rząd centralny, czego przykładem jest sytuacja z okresu rządów United Progress Alliance (UPA) II (2009-2014), kiedy Indyjski Kongres Narodowy zaproponował stworzenie kilku parków produkujących energię, w których miały powstać reaktory nuklearne: Kudankulam w Tamilnadu, Kovvada w Andhra Pradeś, Haripur w Bengalu Zachodnim, Jaitapur w Maharasztrze. Wówczas Indyjski Kongres Narodowy rządził w Andhra Pradeś i w Maharasztrze i pomimo licznych protestów ekologów i mieszkańców tych stanów reaktory zostały uruchomione. W Tamilnadu rządziła AIADMK z J. Jayalalithą na czele, która ze względu na protesty mieszkańców żądała wstrzymania inwestycji. Dopiero po dwóch latach negocjacji M. Singha z J. Jayalalithą, park w Kudankulam został otwarty. Warto zaznaczyć, że AIADMK podczas kadencji UPA II nie dysponowała żadnym mandatem w Lok Sabha, a pomimo tego zdołała wpłynąć na decyzję rządu centralnego. Z kolei TMC z Bengalu Zachodniego była ważny partner koalicyjny UPA II, od którego mogła zależeć stabilność rządu. Dlatego też Kongres zgodził się na żądania M. Banerjee dotyczące wstrzymania projektu.

Czwarte pytanie badawcze dotyczyło znaczenia partii regionalnych w kształtowaniu polityki zagranicznej Indii od 1991 roku.

Materiał empiryczny zawarty w pracy potwierdza, że partie regionalne po 1991 roku odgrywają istotniejszą rolę w procesie decyzyjnym polityki zagranicznej. Partie te dynamizują politykę zagraniczną Indii, przyczyniając się do wzbogacenia jej treści i celów, zwłaszcza w odniesieniu do stosunków z wybranymi państwami sąsiedzkimi i organizacjami regionalnymi. Partie regionalne stały się wyrazicielem interesów lokalnych na poziomie ogólnokrajowym w następujących obszarach:

- a. relacje Indii z państwami sąsiedzkimi w kwestii zakończenia konfliktów granicznych i podpisania porozumień dotyczących podziału wód rzek,
- b. kwestie transgraniczne (praw mniejszości ze szczególnym uwzględnieniem mniejszości tamilskiej na Sri Lance, regulacje dotyczące polityki migracyjnej oraz handlu przygranicznego w stanach graniczących z Bangladeszem),
- c. kształtowanie zagranicznej polityki ekonomicznej,
- d. promowanie indyjskiego *soft power*.

Należy jednak zwrócić uwagę, że istnieją ograniczenia, które uniemożliwiają im angażowanie w kształtowanie polityki zagranicznej. Rząd centralny określa strategię i priorytety w relacjach Indii z państwami i organizacjami międzynarodowymi. Rząd centralny musi zaakceptować propozycje spotkań reprezentantów partii regionalnych z przedstawicielami państw i organizacji, zarówno na terytorium Indii, jako i poza nim. Ponadto nie istnieją ramy instytucjonalno-prawne, które regulowałyby rosnącą rolę partii regionalnych. Mimo tych ograniczeń, partie te po 1991 roku uzyskały liczne nieformalne kompetencje, które umożliwiły wzrost ich roli w kształtowaniu polityki zagranicznej Indii.

Ponadto partie regionalne miały wpływ na wydłużenie procesu decyzyjnego polityki zagranicznej oraz wzrost biurokracji. Brak porozumienia między partią ogólnokrajową, a partiami regionalnymi, które tworzą z nią koalicję, może doprowadzić do wystąpienia partii regionalnych z koalicji, co może z kolei skutkować przedterminowymi wyborami. Wydłużenie procesu decyzyjnego może mieć negatywny wpływ na relacje Indii z państwami sąsiedzkimi oraz ich roli w organizacjach regionalnych. Ponadto partie regionalne mogą zarówno pozytywnie jak i negatywnie wpływać na zagraniczną politykę ekonomiczną w zależności od sytuacji ekonomiczno-społecznej w stanie, który reprezentują. Warto także zwrócić uwagę na to, że w przypadku partii regionalnych wybranych do studium przypadku realizowanie własnej koncepcji polityki zagranicznej odgrywa ważniejszą rolę niż w przypadku pozostałych partii regionalnych. Pomimo tego, partie te nie traktują jako priorytetu zagadnień związanych

w politykę zagraniczną. W programach wyborczych oraz innych dokumentach partyjnych, wypowiedziach liderów i członków partii odgrywa coraz istotniejszą rolę, ale partie ciągle w koncentrują się na kwestiach wewnętrznych związanych przede wszystkim ze stanem, które reprezentują.

Odpowiedzi udzielone na postawione pytania badawcze pozwalają pozytywnie zweryfikować hipotezę, zgodnie z którą: partie regionalne od 1991 roku stały się coraz ważniejszym uczestnikiem procesu decyzyjnego polityki zagranicznej Indii, będąc wyrazicielem interesów lokalnych na poziomie ogólnokrajowym.

Dla weryfikacji hipotezy kluczowe było zidentyfikowanie mechanizmów, które wpływają na proces tworzenia polityki zagranicznej Indii od 1991 roku, ze szczególnym uwzględnieniem aktorów wewnętrznych, takich jak partie regionalne. Rządy stanowe i partie regionalne wchodzi w relacje z władzami innych państw i podległymi im instytucjami, organizacjami międzynarodowymi (międzyrządowymi i pozarządowymi), ale także z podmiotami prywatnymi, takimi jak korporacje międzynarodowe. Warto zwrócić uwagę, że rządy stanowe od połowy lat 90. XX wieku zaczęły wykazywać większe zainteresowanie kwestiami związanymi z polityką zagraniczną. W pośredni sposób wpływały na politykę zagraniczną rządu centralnego poprzez lobbowanie na rzecz własnych interesów i w bezpośredni sposób poprzez prowadzenie zagranicznej polityki ekonomicznej, pozyskiwanie bezpośrednich inwestycji zagranicznych, nawiązywanie relacji z organizacjami międzynarodowymi oraz rządami innych państw. Odwołując się do liberalnej teorii polityki zagranicznej, państwo musiało na nowo definiować swoje preferencje (interesy), ponieważ społeczeństwo stawia mu nowe wymagania. Partie regionalne zyskały większą reprezentację w parlamencie na szczeblu centralnym i stanowym, a poprzez to bardziej znaczący wpływ na proces podejmowania decyzji. Oznacza to, że wartości i interesy wyznawane przez partie regionalne miały wpływ na kształt polityki zagranicznej. Wzrost znaczenia partii regionalnych wpłynął na pojawienie się pluralizmu w debacie nad polityką zagraniczną. Rząd centralny pozostaje odpowiedzialny za podejmowanie decyzji związanych w polityką zagraniczną, jednak podejmując te decyzje bierze pod uwagę interesy i żądania rządów stanowych i reprezentujących je partii regionalnych. Partie regionalne z różnych części Indii mają różne priorytety w polityce zagranicznej. Na przykład dla partii z Dżammu i Kaszmir kluczowe jest rozwiązanie konfliktu granicznego z Pakistanem, dla partii z Andhra Pradeś - pozyskiwanie inwestycji zagranicznych, a dla partii tamilskich - sytuacja mniejszości tamilskiej na Sri Lance. Większe znaczenie partii regionalnych w systemie partyjnym sprawiło, że pojawiła się ogólnokrajowa debata na temat kształtowania polityki zagranicznej. Należy jednak zwrócić

uwagę, że wybrane partie regionalne w niektórych dziedzinach, jak w sferze w stosunków gospodarczych z zagranicą, sprzyjają kształtowaniu się postaw protekcyjnych w stosunkach zewnętrznych Indii a także przyczyniają się do wzrostu procesu biurokratyzacji co wydłuża proces decyzyjny w polityce zagranicznej Indii i z pewnością nie sprzyja to jej efektywności.

Konkludując należy stwierdzić, że działania podejmowane przez Indie w polityce zagranicznej są funkcją działań aktorów wewnętrznych, ze szczególnym uwzględnieniem partii regionalnych. Studium przypadku Indii, jako państwa demokratycznego o strukturze federacyjnej oraz mocarstwa wschodzącego dostarcza informacji o funkcjonowaniu współczesnych stosunków międzynarodowych.